

**Pr. lect. dr. Adrian Ignat,
Facultatea de Teologie și Științele Educației,
Universitatea „Valahia“ din Târgoviște**

MĂRTURISIRE ȘI IERTARE ÎN EVUL MEDIU OCCIDENTAL

Abstract: *The Sacrament of Penance, throughout the history of liturgical and spiritual life of the Church, has known various developments in East and West. If Eastern Church managed to keep a balance between confession of sins, repentance for them, penance and spiritual and material formalism, the Western Church has slipped slowly but surely starting from the IXth-Xth centuries, down the slope of formalism, by introducing innovations such as the redemption of sins by paying money, buying indulgences, donating huge amounts of money or a significant part of the wealth to the Church. The theological argumentation of these practices was made through dogmatic innovations such as teaching about the primacy and papal infallibility, the theology of satisfaction and superimposed merits and purgatory.*

The situation thus created has led not only to formalism towards the Sacrament of Penance, but also to serious moral slippage of sacramental hierarchy members of the Western Church, such as luxury, immorality, social injustice, lack of response to the challenges of time or aggressive reaction – Inquisition and Crusades, struggle for power etc.

All these reasons have contributed to the estrangement of many believers from the Church, to the loss of lives and souls, to the emergence of reform and splitting of the Western Christianity in many religions and denominations.

Keywords: *confession, forgiveness, penance, indulgences, the papacy, the Catholic Church.*

Biserica din Apus în primul mileniu creștin, spre deosebire de cea din Răsărit, s-a confruntat cu provocări, generate de situația istorică existentă, de relația sa cu Imperiu bizantin și mai apoi cu regatul franc. Dezvoltarea spirituală a Occidentului în Evul Mediu se bazează pe relația antichitate – creștinism – germanitate. Distanța, separația politică și economică, invazia popoarelor migratoare etc. au determi-

nat o răceală a relațiilor dintre Biserica Creștină apuseană și Imperiul bizantin. Centrul de interes al Bisericii Apusene se mută acum spre nord, spre încreștinarea tinerelor popoare germanice, spre constituirea unui pol politic și economic în Apus, care să contrabalanseze puterea exercitată de Imperiul bizantin.

În cadrul legăturii dintre papalitate (Biserica Apuseană) și popoarele germanice pot fi identificate trei etape istorice: prima etapă (500-700) are în centrul său convertirea lui Clovis și a francilor¹; a doua etapă (700-1050) pornește de la relația papei Bonifaciu cu împăratul Carol cel Mare, creând premisa nașterii Occidentului creștin și ajutând la încheierea unui alianțe dintre Biserica Romană și Regatul franc; cea de-a treia etapă (1050-1300) analizează frământările creștinismului apusean, determinate de luptele dintre papalitate și imperiu².

Evoluția istorică a relației Biserică-Stat în Apus se prezintă ca fiind una dualistă, cele două puteri interconșionându-se. „*Spre deosebire de centralismul bizantin oriental (unde poziția centrală revenea împăratului bizantin), în Occident s-a pornit de la bun început de la o concepție dualistă, care a fost decisivă pentru întreaga evoluție a gândirii occidentale*”³.

Pocăință și iertare în Apusul european

În Apus, începând cu secolul al VII-lea începe să apară o transformare a Tainei Pocăinței. Călugării irlandezi și „*scoțieni*” difuzaseră pe continent sistemul tarifelor penitențiale care era în contradicție profundă cu disciplina Bisericii primare. Dacă în primele veacuri mărturisirea era publică, ulterior Biserica a adoptat mărturisirea particulară în fața preotului slujitor⁴. Conciliul IV Lateran (1215) va reuși să

1. Theodor Schieffer considera convertirea lui Clovis și a francilor ca fiind „o cotitură cu adevărat epocală a istoriei europene”.

2. Iată numai câteva din momentele acestei confruntări: Henric al IV-lea împotriva lui Grigore al VII-lea, Frederic I Barbasossa împotriva lui Alexandru al III-lea și Frederic al II-lea împotriva lui Inocențiu al IV-lea.

3. August Franzen, *Mică istorie a Bisericii*, traducere de Marius Ivașcu, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2009, p. 144.

4. Realizând o trecere în revistă a evoluției Tainei Spovedaniei în Biserica creștină de la mărturisirea publică, până la cea privată, secretă, particulară, August Fran-

impună confesiunea anuală ca fiind obligatorie. „Generalizarea acestei constrângeri, deja în vigoare înaintea conciliului în câteva diocese, a modificat viața religioasă și psihologică a bărbaților și femeilor din Occident și a influențat enorm mentalitățile până la reformă, în țările protestante, și până în secolul XX, în cele rămase catolice”⁵. Prin intermediul noii metode păcatul era iertat după îndeplinirea pedepselor impuse de duhovnic, potrivit unui tarif prevăzut de cărțile numite „penitențiale”⁶.

Acest nou obicei era bine adaptat spiritului vremii, pornind de la ideea unui compensații – *wergeld* sau amendă – a cărei valoare era fixată de un tribunal, ca reparație pentru sângele vărsat. Chiar dacă la început ierarhia bisericească s-a opus acestui nou mod de răscumpărare a păcatelor, ulterior, mai precis la sinodul de la Tribur din 895, această practică a iertării păcatelor prin amenzi sau daruri în bani, a fost legiferată. Limitată la început la anumite păcate, aceasta a ajuns ulterior să fie aplicată tuturor păcatelor. Elocvent în acest sens este și decretul călugărului Grațian (aprox. 1140), care spune: „*Laicilor le este permis să aibă o soție, să cultive pământul, să judece sau să intenteze procese, să-și depună ofrandele pe altare, să plătească dijmele. Dacă fac toate acestea, ei vor putea fi mântuiți, cu condiția de a evita viciile prin practicarea binefacerilor*”⁷.

Prin intermediul acestei practici, Biserica creștină din Occident a încercat să rezolve situația celor care săvârșeau anumite păcate și doreau să primească iertarea și reintrarea în comuniunea bisericească, iar, pe de altă parte, primirea unor recompense materiale substanțiale.

zen spunea: „*Disciplina penitențială strictă și canoanele monastice au fost imitate. Duhovnicii și păstorii aleși dintre preoții călugări au introdus pocăința privată, secretă și voluntară, precum și spovedania particulară, care era de altfel de multă vreme în uz în mănăstiri, pentru laici. Se poate ca tocmai laicii entuziaști să fi dat un impuls în acest sens și să o fi cerut; căci practica penitențială din Biserica veche, care până atunci nu cunoștea pentru laici decât pocăința publică pentru păcate grele, nu le mai era suficientă*”, August Franzen, *op. cit.*, p. 157.

5. Jean Delumeau, *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*, traducere de Ingrid Ilinca, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 9.

6. André Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu occidental*, traducere de Doina Marian și Daniel Barbu, Ed. Meridiane, București, 1994, p. 19.

7. *Decret*, c. 7, XII, q. I, Friedberg, p. 678, apud André Vauchez, *op. cit.*, p. 56-57.

Astfel, prin intermediul penitenței tarifate se schițează un nou tip de relație „între creștin și un Dumnezeu ce-și împarte harurile în schimbul unor sacrificii”⁸.

Specifică perioadei medievale este și funcționarea tribunalelor ecleziastice. Acestea reglementau păcatele și reconcilierile săvârșite în public. Cu toate că taxele percepute de aceste tribunale erau destul de nepopulare și ele tindeau să se limiteze la problemele matrimoniale, activitatea lor a continuat să beneficieze de sprijinul general al populației.

Pe de altă parte, reconcilierea cu Dumnezeu și cu semenii înainte de moarte reprezenta una dintre condițiile dobândirii iertării păcatelor. Istoricul francez Pierre Chaunu susținea că, în Paris, la mijlocul secolului al XVII-lea, 57,5% din testamente cereau moștenitorilor să repare greșelile comise de testator față de alții, iar 42,4% iertau greșelile săvârșite de alții împotriva lor⁹.

Restituirea pe patul de moarte a beneficiilor primite de pe urma unor activități economice neconforme cu învățătura creștină – cămătăria – reprezintă cazul particular al unei practici universale. „*Mărturisirea și restituirea reprezentau pentru muribunzi momente esențiale ale traseului pe care-l parcurgeau creștinii pentru a deveni membri neîntinați ai comunității credincioșilor*”¹⁰.

Beneficiile materiale dobândite de Biserica Apuseană

În cadrul societății medievale occidentale, Biserica și clericii au beneficiat de donațiile funciare și monetare ale credincioșilor. Aceștia din urmă înscriau în testamentele lor donațiile și pomenile pentru statornicirea unor slujbe *post mortem*, spre odihna sufletului testatorului și a părinților lor răposați, a căror memorie este păstrată de clerici, dar

8. G. Le Bras, *Les pénitentiels irlandais*, în „Le miracle irlandais”, Paris, 1956, p. 172-207.

9. Pierre Chaunu, *Mourir à Paris (XVIe-XVIIe siècle)*, în „Annales E.s.c.”, XXXI, 1976, p. 45.

10. John Bossy, *Creștinismul în Occident 1400-1700*, traducere de pr. Vasile Răducă, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 69.

mai ales de monahi¹¹. „*Indulgențele, pelerinajele, relicvele (moaștele)*¹², venerarea sfinților, mătăniile și rugăciunile, zile de post, adorarea ana-furei (Euharistiei, n.n.), recitarea de multe ori a rugăciunii «Tatăl nostru» – toate acestea făceau parte din sistemul de pocăință care trebuie urmat dacă cineva dorea să stea cu fruntea sus în fața lui Dumnezeu¹³.

În primul mileniu creștin Biserica din Apus, prin intermediul enoriilor și mănăstirilor sale beneficiază de donațiile și actele de binefacere ale unor negustori, oameni înstăriți sau chiar bogați. Astfel, în 626, negustorul Jean lasă moștenire câteva proprietăți abației din Saint-Denis și altor biserici din Dioceza Parisului¹⁴. Fortunat scrie un epitaf pentru negustorul Iulianus, cunoscut pentru pomenile sale generoase¹⁵. Un alt exemplu îl constituie donația abatelui din Saint-Aignan din Orleans abației Saint-Pierre de la Fleury-sur-Loire, constituită din unele proprietăți urbane cumpărate de multă vreme de la un negustor¹⁶. „*Comemorându-și binefăcătorii în documente scrise, în litur-*

11. *Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, editori Jacques Le Goff, Jean-Claude Schmitt, traducere de Mădălin Roșioru, Nadia Farcaș, Denisa Burducea, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 147.

12. Deținerea de relicve era la mare cinste în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Astfel, catedrala din Cologne pretindea că deține rămășițele pământești ale celor trei magi. Biserica din Aachen se lăuda că are hainele Fecioarei Maria și fața de masă însângerată pe care a stat capul Sfântului Ioan Botezătorul. Biserica din Wittenberg deținea prețioasa colecție a prințului Frederick cel Înțelept, care includea: 35 de bucăți din adevărata cruce, o sticlură cu laptele Fecioarei Maria, o ramură din rugul aprins al lui Moise și 204 bucăți din trupurile sfinților inocenți (prunci uciși de regele Irod). A se vedea John P. Dolan, *History of the Reformation*, Desele Company, New York, 1965, p. 204-205.

13. Timothy George, *Teologia reformatorilor*, Ed. Institutului Biblic „Emanuel” din Oradea, Oradea, 1998, p. 33.

14. J. Havet, *Œuvres*, tom I, 1896, p. 229. Henri Pirenne, *Mahomed și Carol cel Mare*, traducere de Sandra Oprescu, Ed. Meridiane, București, 1996, p. 86-87.

15. Edmond Le Blant, *Inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIme siècle*, tom II, Paris, 1867, p. 520, nr. 645.

16. „*Quod de heredibus Pauloni negociatoris, quondam visus sum comparasse, areas scilicet in oppido civitatis Aurelianensium cum domibus desuper positis, acolabus ibidem residentibus*”, Prou și Vidier, *Recueil des chartes de Saint-Benoît-sur-Loire*, tom, I, 1900, p. 7. Cf. despre același negustor, Fustel de Coulanges, *Histoire des Institutions politiques de l'ancienne France: la Monarchie Franque*, Bézenet, France métropolitaine, 1888, p. 256, n. 5.

*ghii solemne și monumente splendide, recent revigoratele mănăstiri ale secolului al XI-lea din vestul Galiei ne-au furnizat mărturii de încredere despre structura și membrii familiilor care le ctitoriseră – ceea ce înseamnă, de fapt, că le-au creat și le-au păstrat*¹⁷.

Cei care păcătuiau pe parcursul vieții doreau să-și reducă pedeapsa și să-și răscumpere păcatele. În această situație se aflau negustorii bogați, care amenințați fiind cu condamnarea la caznele iadului din cauza lăcomiei de bani, „întorc păcatul în avantajul lor prin donații generoase care le aduc recunoștința Bisericii, stima ei și uneori chiar canonizarea”¹⁸.

J. Heers vorbește despre miile de slujbe religioase pe care cei înstăriți le fac pentru odihna sufletului lor¹⁹. L. Lestoquoy amintește despre același mod de a pregăti trecerea la cele veșnice, la negustorii și bancherii flamanzi²⁰. J. Schneider prezintă situația unui negustor din Metz, din jurul anului 1300, care lasă Bisericii, prin testament, mai mult de jumătate din averea sa²¹.

Chiar și capetele încoronate ale Europei lăsau Bisericii averi considerabile spre a fi pomeniți în rugăciuni după moarte. Astfel, împăratul Carol V a lăsat 30.000 de monede pentru asemenea slujbe, în timp ce regele Henric VIII al Angliei a cerut ca Liturghiile pentru sufletul său să fie cântate „atâta timp cât va exista lumea”²².

Vorbind despre obiceiul omului medieval apusean de a dona abațiilor și mănăstirilor, Philippe Ariès spunea: „Donațiile către abații și mănăstiri sau colegii erau frecvente și atingeau sume importante în secolele al XII-lea și al XIII-lea. Este posibil ca după o perioadă staționară, sau chiar un ușor declin, donațiile să fi cunoscut o nouă ascensiune în

17. R.I. Moore, *Prima revoluție europeană (cca 970-1215)*, traducere de Cristina Gyurcsik, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 129.

18. Georges Minois, *Istoria infernurilor*, traducere de Alexandra Cuniță, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 175.

19. J. Heers, *L'Occident aux XIVe et XVe siècles*, Paris, 1966.

20. J. Lestoquoy, *Les Villes de Flandre et d'Italie*, Paris, 1952.

21. J. Schneider, *La Ville de Metz aux XIIIe et XIVe siècles*, Nancy, 1950.

22. Michael Seidlmayer, *Currents of Medieval Thought*, Blackwell, Oxford, 1960, p. 141: „Testamentum Regis Henrici Octavi”, Thomas Rymer, *Foedera*, London, 1713, XV, p. 110.

*secolul al XVII-lea, ceea ce ar explica dezvoltarea în această epocă a așezămintelor de caritate și a spitalelor*²³.

Învățăături greșite și consecințele lor în viața Bisericii Romano-Catolice

Teologia catolică medievală a încercat să dezvolte conținutul revelației divine, orientându-se în exprimarea relațiilor dintre Dumnezeu și om după analogiile relațiilor existente în societatea feudală medievală, între suzeran și vasal²⁴. Teologia scolastică îl prezintă pe Dumnezeu ca pe un suzeran absolut, care dispunea în mod arbitrar de viața supușilor săi, pedepsindu-i cu moartea pe cei ce aduceau ofensă onoarei Sale nemărginite. Pentru a șterge ofensa, Mântuitorul se întrupează, aducându-se pe Sine jertfă pentru a satisface onoarea jignită a lui Dumnezeu. *„După cum Iisus Hristos oferă satisfacție nemărginită lui Dumnezeu, suferind pedeapsa în locul omenirii întregi, pentru a obține iertarea de pedepsele cele veșnice ce le impunea dreptatea divină, tot astfel, în consensul acestei teorii, fiecare om este dator să suporte unele pedepse temporale, spre a da satisfacție lui Dumnezeu pentru păcatele ce i se iartă după Botez*²⁵.

Pedepsele pentru păcatele săvârșite pot fi scurtate sau anulate de episcopul vicar al lui Hristos, prin indulgențele oferite din tezaurul meritelor prisositoare²⁶. Teologul catolic Joseph Schwane spune: *„Satisfacția, fiind al treilea element al tainei penitenței, este manifestarea căinței prin fapte capabile de a servi ca expiere pentru ofensa comisă față de Dumnezeu și pentru reducerea pedepselor cerute de dreptatea divină. Este peste puțința puterilor mărginite ale omului de a da o sa-*

23. Philippe Ariès, *Omul în fața morții*, vol. I („Vremea giganților”), traducere și note de Andrei Niculescu, Ed. Meridiane, București, 1996, p. 247.

24. Dr. Nicolae Chițescu, *Despre caracterul, metoda și izvoarele tratatului „Cur Deus homo”*, București, 1939, p. 11.

25. Pr. magistrand Vasile Ignătescu, *Netemeinicia dogmatică a practicii indulgențelor*, în „Ortodoxia”, VII (1955), nr. 2, p. 218.

26. Un studiu important asupra învățăturii despre faptele bune în Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică a fost realizat de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în „Ortodoxia”, VI (1954), nr. 4, p. 507-533.

*tisfacție echivalentă pentru greșeala nemărginită a păcatelor; singur Dumnezeu-Omul a putut oferi și oferă satisfacție pentru toți oamenii... De aceea, precum Domnul a încredințat Apostolilor săi puterea de a lega și a dezlega, de a șterge datoriile și pedepsele veșnice, așa le-a dat și puterea de a aplica sau șterge, în numele lui Dumnezeu, pedepsele temporale*²⁷.

Teologia apuseană, începând cu secolul al V-lea, inaugurează ideea și practica indulgențelor, ca expresie a modalității de împăcare a omului cu Dumnezeu. Această gândire se pliază și pe gândirea teologică medievală, care considera pocăința ca o simplă împlinire a unei oarecare cantități de fapte de satisfacție. În timp, indulgențele au ca efect scutirea sau reducerea exercițiilor penitențiale impuse credinciosului. Astfel au apărut indulgențele cu care Biserica, începând cu secolul al XIII-lea, a făcut comerț din ce în ce mai mult²⁸.

Doctrina asupra indulgențelor a fost proclamată de papa Clement al VI-lea în bula jubiliară *Unigenitus Dei Filius* (27 ianuarie 1343)²⁹. Pornind de la concepția *tezaurului meritelor prisositoare*, alcătuită din meritele Mântuitorului Hristos acordate prin mijlocirea Bisericii (*De thesauro meritorum Christi per Ecclesiam dispensando*), bula *Unigenitus* proclamă că lui Petru, cel care deține cheile cerurilor și succesorilor săi, adică papilor, Hristos le-a dat puterea de a dezlega pe pământ, „*pro piis ac rationabilibus causis*”, fie parțial, fie total, pedepsele temporare pentru păcatele creștinilor care se căiesc și se mărturisesc³⁰.

Începând cu secolul al IX-lea, apare în Apus tariful cărților penitențiale, care cuprind fapte de satisfacție ce răscumpărau în mod formal păcatul. Pedepsele sunt îndulcite, iar în locul lor se instituie posibilitate răscumpărării acestora prin plata unei anumite sume Bi-

27. Dr. Joseph Schwane, *Histoire des dogmes*, tome V, traduit d'Allemagne par A. Degert, II-ème édition, Paris, 1903, p. 523-529.

28. *Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, p. 418.

29. Alois L. Tăutu, *Acta Clementis VI* (Codex Juris Canonici Orientalis), Fontes III-9, Roma-Vatican, 1960, p. 246; Henricus Denzinger, Adolphus Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcino-Freiburgi Brisgoviae-Romae, 1976, p. 300-301, 1025-1027.

30. Violeta Barbu, *Purgatoriul misionarilor. Contrareforma în Țările Române în secolul al XVII-lea*, Ed. Academiei Române, București, 2008, p. 384.

sericii. *„Religia este un tarif. Este timpul pietății aritmetice, cea care înlocuiește cu pomana legămintele pelerinajului sau ale cruciadei, care însumează indulgențele la prețul unei repetări a rugăciunii, care numără în șiragul de mătănii cele o sută cincizeci de Ave Maria, iar în decursul lunii mesa cotidiană a acelor «treizeci de mese» pentru cei morți. Fără a mai vorbi de cele «Șapte fericiri» sau de cele «Șapte dureri» ale Fecioarei Maria, care sunt numărate cu grijă pentru a medita asupra lor. Nu-i de mirare deci dacă într-un testament se exprimă în cifre costul Mântuirii»³¹.*

Biserica Catolică a considerat indulgențele ca fiind un instrument viabil, ce putea scurta sau anula timpul de ședere în purgatoriu³². În secolul al XI-lea aceste răscumpărări de pedepse prin echivalente financiare sau materiale, sunt înlocuite printr-o indulgență generală, valabilă pentru toți credincioșii și aplicabilă *„fără ca duhovnicul să aibă a interveni pentru a determina condițiile răscumpărării pedepselor»³³*. Începând cu secolul al XIV-lea s-a creat între penitență și indulgență o legătură intimă, care ulterior a ajuns până la identificare³⁴. S-a ajuns în situația când pelerinii se strângeau cu sutele în orașul în care trimisul papal oferea indulgențe. *„Pretutindeni unde se ofereau indulgențe, creștinii veneau în mulțimi nenumărate, pentru a se mărturisi și a primi iertare de satisfacție prin indulgențe»³⁵*.

Practica vânzării indulgențelor a creat premisele ridicării unor edificii bisericesti, precum catedrala Sfântul Petru din Roma, dar și ale îmbogățirii clerului bisericesc. Tocmai de aceea, în epoca Reformei vânzarea indulgențelor de către diverși reprezentanți ai Scaunului roman au grăbit apariția Reformei și răspândirea ei. Pentru majoritatea creștinilor, *„indulgențele constituie o practică, care mai mult decât toate manifestă puterea papei, o putere misterioasă, care se manifestă*

31. Jean Favier, *Istoria banilor. Apariția omului de afaceri în Evul Mediu*, Ed. Artemis, București, f. a., p. 398.

32. Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 9.

33. E. Magnin, *Indulgences*, în „Dictionnaire de Theologie catholique“, tome VII, II-ème edition, Paris, 1923, col. 1606.

34. Henri Strohl, *L'épanouissement de la pensée religieuse de Luther*, Strassbourg, 1924, p. 213.

35. Pr. magistrand Vasile Ignătescu, *art. cit.*, p. 221.

*neobișnuit, cu forțe divine, în fața căreia orice autoritate seculară este neînsemnată*³⁶.

O altă practică deosebit de răspândită în Occidentul medieval era aceea a cedării drepturilor succesoriale, parțial sau total, Bisericii creștine. Majoritatea credincioșilor își doreau să ajungă la mântuire. Cu atât mai mult cei care dețineau averi doreau ca după moarte să beneficieze de mântuire, chiar dacă acest lucru însemna și anumite sacrificii materiale din partea lor. „*Mântuirea eternă, spune Jean Favier, se plătește, și matematica testamentelor lasă să străbată o grijă pentru asigurare prin repartitia riscurilor care se înrudește cu dispersia afacerilor pe care o favorizează capitalismul în formare*”³⁷.

Pentru răscumpărarea sufletului său, cel înstărit apela la Biserică, pentru ca aceasta, prin reprezentanții săi, să officieze o serie de „*liturghii cu amănuntul*” (M. Vovelle). Astfel, „*la sfârșitul vieții sale, credinciosul își mărturisea credința, își recunoștea păcatele și le răscumpăra printr-un act public, scris ad pias causas*”³⁸. Biserica, prin obligațiile sale din testament, reconcilia și reținea din moștenirea lăsată de acesta o taxă mortuară care alimenta avuția sa materială și tezaurul său spiritual.

Donațiile făcute Bisericii reprezentau un capital deosebit de important, care nu era inclus în activitățile economice și era destinat mântuirii sufletelor, veșniciei pomeniri, ca și acțiunilor de caritate și asistență socială. Această practică se întinde pe mai multe secole, începând cu secolul al XII-lea și sfârșind cu secolului al XVIII-lea. Secolul al XVIII-lea va marca un moment de cotitură. Asupra acestui aspect Michel Vovelle spune: „*Sfârșitul liturghiilor – donații, care au devenit mai rare, fiind înlocuite «liturghii cu amănuntul»; testatorii, chiar și cei mai bogați, au preferat să cumpere în sute sau mii de liturghii asigurate (comunitățile religioase, copleșite de obligații, obțineau de la autoritatea ecleziastică, o «reducere» a liturghiilor, un fel de «faliment spiritual»), veșnicia virtuală, însă iluzorie, a slujbelor comemorative instituite de strămoșii lor*”³⁹.

36. Henri Strohl, *op. cit.*, p. 218.

37. Jean Favier, *op. cit.*, p. 398-399.

38. Philippe Ariès, *op. cit.*, vol. I, p. 258.

39. M. Vovelle, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Paris, 1973, p. 114 și urm.

Cei înstăriți, încredințându-și sufletele lui Dumnezeu și asociind la acesta pe Sfânta Fecioară, pe Sfântul Arhanghel Mihail, pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel, pe Sfinții Merry, Nicolae și Anton, îi invocă pe „*toți sfinții, martiri și duhovnici, toți sfinții și sfintele și toată binecuvântata curte și societate a Paradisului*”. În această invocare, bogatul se aseamănă unui funcționar de cancelarie care multiplică formulele ca să se asigure că nu are probleme⁴⁰. De asemenea, rolul Bisericii creștine ca intermediar între Dumnezeu și om, așa cum reiese din testamentele încheiate, este considerat a fi un „*pașaport pentru cer*”, după formula-rea lui Jacques Le Goff⁴¹.

Referitor la aceste beneficii economice realizate de Biserica apuseană în Evul Mediu, „*istoricii au subliniat amploarea transferurilor de bunuri*”⁴² realizate, ca și evoluția ideii de dobândire a mântuirii. „*Dacă nu conștientizăm, scrie Jacques Le Goff, obsesia mântuirii și teama de Infern care îi însuflețeau pe oamenii Evului Mediu, nu vom înțelege niciodată mentalitatea lor și vom rămâne uimiți în fața unei astfel de renunțări la întregul efort al unei vieți lacome, renunțarea la putere, renunțarea la bogăție care provoacă o extraordinară mobilitate a averilor demonstrând, chiar și în extremis, cum, până și cei mai avizi după bunurile lumești ale Evului Mediu sfârșeau întotdeauna prin a disprețui*

40. Un exemplu îl constituie orfevierul genovez Nicolas Pigasse, care devenind unul dintre oamenii bogați din Paris, își aranjează socotelile cu divinitatea. În testamentul său el prevede: „*Mănăstirii Franciscane din Paris, pentru a fi înmormântat în locul numit, pentru a se spune rugăciuni de priveghi și a fi bine primit în rugăciunile și binefacerea numitei mănăstiri: 100 livre de Tours. Duhovnicului numitului ordin al franciscanilor: 25 livre. Însoțitorului aceluia duhovnic: 4 livre. Parohului de la Sfântul Merry, pentru a însoți coborârea în mormânt: 60 sous de Tours. Canonicilor, capelanilor și comunității numitei biserici Sfântul Merry, pentru același lucru: 6 livre. Celor doi clerici din numita biserică: 20 sous. Operelor de binefacere ale numitei biserici: 100 sous. Pentru augustini, carmeliți și iacobini, fiecărui ordin ca să spună rugăciuni de priveghi: 60 sous. Azilului Saint-Ésprit din Greve: 40 sous. Azilului Hotel-Dieu din Paris: 100 sous. Azilului Haut-Pas: 40 sous. Operelor de binefacere de la Notre-Dame din Paris: 20 sous. Pentru (Azilul) Quinze-Vingts din Paris: 20 sous. Doamnelor milositive de la Sfânta Avoie: 20 sous*”. A se vedea această relatare la Jean Favier, *op. cit.*, p. 399.

41. Jacques Le Goff, *La Civilisation de l'Occident médiéval*, col. „Les grandes civilisations”, Arthaud, Paris, 1964, p. 240.

42. Philippe Ariès, *op. cit.*, vol. I, p. 261.

*deșertăciunea, iar acest aspect al mentalității ce contrariază acumula-rea averilor contribuie la a-i îndepărta pe oamenii Evului Mediu de condițiile materiale și psihologice ale capitalismului*⁴³.

Alături de practica vânzării indulgențelor, în Occident au apărut diverse abateri, ce au determinat crearea unor breșe în cadrul creștinismului apusean. Aceste abateri pot fi împărțite în două categorii: unele ce țin de fondul problemei, în speță abateri doctrinare, și altele, ce țin de formă, moralitatea clerului. Dintre problemele doctrinare amintim: învățătura despre primatul și infailibilitatea papală, indulgențele și purgatoriu⁴⁴ etc. Cauzele morale care au marcat relația Bisericii Apusene cu societatea medievală au fost: luxul, imoralitatea, nedreptatea socială, lipsa de reacție la provocările timpului sau reacția agresivă – inchiziția și cruciadele, lupta pentru putere etc. Toate aceste cauze au contribuit la îndepărtarea multor credincioși de Biserică, la pierderi de vieți și suflete, la apariția Reformei și la scindarea creștinismului occidental în multe confesiuni și denominațiuni.

Bibliografie

Ariès, Philippe, *Omul în fața morții*, vol. I („Vremea giganților”), traducere și note de Andrei Niculescu, Ed. Meridiane, București, 1996.

Barbu, Violeta, *Purgatoriul misionarilor. Contrareforma în Țările Române în secolul al XVII-lea*, Ed. Academiei Române, București, 2008.

Blant, Edmond Le, *Inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIII-me siècle*, tom II, Paris, 1867.

Bossy, John, *Creștinismul în Occident 1400-1700*, traducere de pr. Vasile Răducă, Ed. Humanitas, București, 1998.

Bras, G. Le, *Les pénitentiels irlandais*, în „Le miracle irlandais”, Paris, 1956.

Chaunu, Pierre, *Mourir à Paris (XVIe-XVIIe siècle)*, în „Annales E.s.c.”, XXXI, 1976.

43. Jacques Le Goff, *La Civilisation de l'Occident médiéval*, p. 240.

44. Marea invenție a Evului Mediu este *purgatoriu*, a cărui istorie a fost reconstituită de Jacques Le Goff. Sub influența mișcărilor spirituale, în secolul al XII-lea se simte din ce în ce mai mult nevoia de purgatoriu. În 1274, Conciliul de la Lyon elaborează expresia lui doctrinară. Papa Inocențiu al III-lea consfințește apariția purgatorului într-o predică pentru sărbătoarea catolică a Tuturor Sfinților, în care se vorbește despre cele cinci locuri unde sălășluiesc sufletele. Georges Minois, *Istoria infernurilor*, traducere de Alexandra Cuniță, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 175.

- Chițescu, dr. Nicolae, *Despre caracterul, metoda și izvoarele tratatului „Cur Deus homo“*, București, 1939.
- Delumeau, Jean, *Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*, traducere de Ingrid Ilinca, Ed. Polirom, Iași, 1998.
- Denzinger, Henricus - Schönmetzer, Adolfus, *Enchiridion Symbolorum definitio- num et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone-Freiburgi Brisgoviae-Ro- mae, 1976.
- Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, editori Jacques Le Goff, Jean-Clau- de Schmitt, traducere de Mădălin Roșioru, Nadia Farcaș, Denisa Burducea, Ed. Poli- rom, Iași, 2002.
- Dolan, John P., *History of the Reformation*, Desele Company, New York, 1965.
- Favier, Jean, *Istoria banilor. Apariția omului de afaceri în Evul Mediu*, Ed. Artemis, București, f. a.
- Franzen, August, *Mică istorie a Bisericii*, traducere de Marius Ivașcu, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2009.
- Fustel de Coulanges, *Histoire des Institutions politiques de l'ancienne France: la Monarchie Franque*, Bézenet, France métropolitaine, 1888.
- George, Timothy, *Teologia reformatorilor*, Ed. Institutului Biblic „Emanuel“ din Oradea, Oradea, 1998.
- Goff, Jacques Le, *La Civilisation de l'Occident médiéval*, col. „Les grandes civilisa- tions“, Arthaud, Paris, 1964.
- Heers, J., *L'Occident aux XIVe et XVe siècles*, Paris, 1966.
- Ignătescu, pr. Magistrand Vasile, *Netemeinicia dogmatică a practicii indulgențe- lor*, în „Ortodoxia“, VII (1955), nr. 2.
- Lestoquoy, J., *Les Villes de Flandre et d'Italie*, Paris, 1952.
- Magnin, E., *Indulgences*, în „Dictionnaire de Theologie catholique“, tome VII, II-ème edition, Paris, 1923.
- Minois, Georges, *Istoria infernurilor*, traducere de Alexandra Cuniță, Ed. Huma- nitas, București, 1998.
- Moore, R.I., *Prima revoluție europeană (cca 970-1215)*, traducere de Cristina Gyurcsik, Ed. Polirom, Iași, 2004.
- Paul, Jacques, *Biserica și cultura în Occident*, vol. II, traducere de Elena-Liliana Ionescu, Ed. Meridiane, București, 1996.
- Pirenne, Henri, *Mahomed și Carol cel Mare*, traducere de Sandra Oprescu, Ed. Meridiane, București, 1996.
- Prou și Vidier, *Recueil des chartes de Saint-Benoît-sur-Loire*, tom, I, 1900.
- Schneider, J., *La Ville de Metz aux XIIIe et XIVe siècles*, Nancy, 1950.
- Schwane, Dr. Joseph, *Histoire des dogmes*, tome V, traduit d'Allemagne par A. De- gert, II-ème edition, Paris, 1903.
- Seidlmayer, Michael, *Currents of Medieval Thought*, Blackwell, Oxford, 1960.
- Stăniloae, pr. prof. dr. Dumitru, *Faptele bune în învățătura ortodoxă și catolică*, în „Ortodoxia“, VI (1954), nr. 4.

TEOLOGIE ȘI EDUCAȚIE LA DUNĂREA DE JOS – XIII

Strohl, Henri, *L'épanouissement de la pensée religieuse de Luther*, Strassbourg, 1924.

Tăutu, Alois L., *Acta Clementis VI* (Codex Juris Canonici Orientalis), Fontes III-9, Roma-Vatican, 1960

Vachez, André, *Spiritualitatea Evului Mediu occidental*, traducere de Doina Marian și Daniel Barbu, Ed. Meridiane, București, 1994.

Vovelle, M., *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Paris, 1973.